

Секція: Міжнародні відносини	
УДК 94(477)"1917/1920":327	
Дата першого надходження статті до видання	2026-06-01
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-06-30
Дата публікації/оприлюднення	2026-06-30

Міжнародні відносини та європейська інтеграція українських урядів у період 1917–1920 рр.

Кравчук Леонід Васильович

<https://orcid.org/0000-0002-0805-6709>

Тулай Оксана Іванівна

<https://orcid.org/0000-0002-5588-7046>

Ференс Богдан Володимирович

<https://orcid.org/0009-0007-3246-8571>

Садовнік Іван Дмитрович

<https://orcid.org/0009-0009-4366-6236>

Анотація. Перша третина ХХІ ст. закарбується в історичній пам'яті української нації як ще один етап боротьби за соборність і незалежність України. На нашу суб'єктивну думку, це найважчий і завершальний двобій між цивілізованим європейським світом, демократичними цінностями та азійсько-рашистським тоталітаризмом. Опираючись на системний, синергетичний та інші наукові підходи, в огляді початку минулого століття, коли утворилася Центральна Рада, Українська Держава гетьмана П. Скоропадського, Директорія, які шляхом боротьби та реформ утверджували власну державність, можемо окреслити подальший розвиток подій сьогодні. Зокрема, на початку ХХ ст., в силу Першої світової війни та посилення боротьби у різних формах конкуруючих таборів, розвалилися чотири монархії (російська, турецька, австрійська, німецька), відбувається перерозподіл сфер впливу, встановлюється новий світовий порядок, в економічний простір входить «згуртовуюча» валюта долар. Сьогоднішній день несе також зміну світового порядку та крах «наддержав» (для когось військовий, для когось політичний, для когось економічний), а також запровадження цифрової валюти. Тому закономірно, що у плані вивчення та аналізу залишається важливим початок ХХ ст. На розвалинах російської імперії виникла і певний час існувала Українська Державність 1917–1920 рр., представлена Центральною Радою, Українською Державою гетьмана П. Скоропадського та Директорією. Складна міжнародна боротьба між блоками та державами за сфери впливу, наростаючий тиск лєнінського більшовизму, внутрішньополітична розхристаність через комуністичні лозунги не давали можливості ефективно і якісно працювати, масштабно проводити реформи, зміцнювати та розбудовувати національні цінності, а мирного часу історія відвела дуже мало. Попри ці основні чинники, державотворча програма цих трьох періодів в освітньо-політичному, господарському житті та у міжнародній сфері (підписання торговельних, військових договорів, відкриття посольств і представництв) викликає повагу і захоплення. Саме така європейська орієнтація українських урядів у 1917–1920 роках заклала міцний фундамент стратегії подальшої боротьби українців за європейську інтеграцію. Застосування комплексного

наукового підходу, суть якого полягає у вивченні об'єкта дослідження в сукупності його властивостей, характеристик і структурних елементів, дозволяє масштабно оглянути цей період. У запропонованій статті таким об'єктом виступає діяльність трьох українських урядів (Центральної Ради, Української Держави гетьмана П. Скоропадського та Директорії у межах Української Державності 1917–1920 рр.), а предметом вивчення слугують трансформаційні процеси в усіх його структурно-функціональних складових, настільки взаємопов'язаних, що відповідні зміни в одному з них викликають функціональні зрушення в інших, а в кінцевому підсумку і в усій структурі. Використання комплексного підходу до аналізу трансформаційних процесів дало змогу визначити, що серед сукупності українізаційних заходів пріоритет належав розбудові та зміцненню національних духовно-культурних цінностей, які стали основою української державності 1917–1920 рр.

Ключові слова: Центральна Рада; Українська Держава; Директорія; міжнародна політика; європейська інтеграція; дипломатичний протокол; наука; приватна власність.

International Relations and European Integration of the Ukrainian Governments in the Period 1917–1920

Leonid Vasylovych Kravchuk

<https://orcid.org/0000-0002-0805-6709>

Oksana Ivanivna Tulai

<https://orcid.org/0000-0002-5588-7046>

Bohdan Volodymyrovych Ferens

<https://orcid.org/0009-0007-3246-8571>

Ivan Dmytrovych Sadovnik

<https://orcid.org/0009-0009-4366-6236>

Abstract. The first third of the 21st century will be imprinted in the historical memory of the Ukrainian nation as another stage in the struggle for the unity and independence of Ukraine. In our subjective view, this is the hardest and final duel between the civilised European world with its democratic values and Asian-rashist totalitarianism. Drawing on systemic, synergetic and other scholarly approaches, in reviewing the beginning of the last century, when the Central Rada, the Ukrainian State of Hetman P. Skoropadskyi and the Directory were formed and affirmed their own statehood through struggle and reform, we can outline the further course of events today. In particular, at the beginning of the 20th century, owing to the First World War and the intensification of struggle among competing camps, four monarchies collapsed (the Russian, Turkish, Austrian and German), spheres of influence were redistributed, a new world order was established, and the "unifying" currency, the dollar, entered the economic space. The present day likewise brings a change of the world order and the collapse of "superpowers" (military for some, political for others, economic for yet others), together with the introduction of digital currency. It is therefore natural that the beginning of the 20th century remains important for study and analysis. On the ruins of the Russian empire, Ukrainian statehood of 1917–1920 arose and existed for a time, represented by the Central Rada, the Ukrainian State of Hetman P. Skoropadskyi, and the Directory. The complex international struggle between blocs and states over spheres of influence, the growing pressure of Leninist Bolshevism, and internal political disarray caused by communist slogans left no opportunity to work effectively, to carry out reforms on a large scale, or to strengthen and develop national values; and history

allotted very little peaceful time. Despite these principal factors, the state-building programme of these three periods in educational and political life, in the economy and in the international sphere (the signing of trade and military treaties, the opening of embassies and missions) commands respect and admiration. It was precisely this European orientation of the Ukrainian governments in 1917–1920 that laid a firm foundation for the strategy of the Ukrainians' further struggle for European integration. The application of a comprehensive scholarly approach, which consists in studying the object of research in the totality of its properties, characteristics and structural elements, allows this period to be examined on a broad scale. In the present article, such an object is the activity of three Ukrainian governments (the Central Rada, the Ukrainian State of Hetman P. Skoropadskyi and the Directory within Ukrainian statehood of 1917–1920), while the subject of study is the transformational processes in all its structural and functional components, so interconnected that changes in one of them induce functional shifts in the others and, ultimately, in the entire structure. The use of a comprehensive approach to analysing these transformational processes made it possible to determine that, among the range of Ukrainisation measures, priority belonged to the development and strengthening of national spiritual and cultural values, which became the foundation of Ukrainian statehood of 1917–1920.

Keywords: Central Rada; Ukrainian State; Directory; international politics; European integration; diplomatic protocol; science; private property.

Вступ

Актуальність проблеми. Період 1917–1920 рр. потребує більш детального і глибшого вивчення та дослідження, тому що саме у новітній час національно-визвольної боротьби закладалися основні ідеї та принципи становлення й розбудови Української державності, яка акумулювала і скерувала свої зовнішньополітичні інтереси у європейський простір, опираючись на економічну та військову підтримку країн Європи. Наростаюча більшовицька загроза з півночі, нестабільність у воюючих блоках, амбітна політика сусідів ставили українську владу у складне становище. Для прикладу візьмемо зовнішньополітичну діяльність уряду УНР і підписання Варшавської угоди. Так, 21 квітня 1920 р. було підписано загальну й торговельно-економічну конвенції між УНР і Польщею. Польський уряд визнавав існування УНР у межах, означених за договорами з суміжними країнами. Кордон між Польщею та УНР встановлювався по лінії фактичного контролю території польськими військами. Отже, у межах Польщі залишалися Холмщина, Підляшшя, Посяння і Лемківщина (з 1918 р.), Західна Волинь, частина Полісся (з травня 1919 р.) і вся Галичина (з липня 1919 р.). Разом з тим 24 квітня було укладено військову конвенцію. Збройні сили УНР переходили під командування Польщі. Залізниця на території України тимчасово підпорядковувалися польському управлінню. Утримання військ покладалося на український уряд, а озброєння петлюрівських дивізій — на польський. Всі три конвенції мали таємний характер.

Позиція С. Петлюри, який віддавав перевагу залежності від Варшави і пожертвував територією ЗУНР, аби відстояти УНР у боротьбі з більшовиками, була засуджена багатьма українськими політичними діячами в еміграції. Зокрема, на есерівській конференції у Празі М. Грушевський та інші колишні лідери українського національно-визвольного руху визнали Варшавську угоду юридично неспроможним актом. В Україні вона теж була зустрінута вкрай негативно [1, с. 180]. Весь трагізм становища полягав у тому, що східна та центральна Україна готові були взяти будь-кого в союзники, аби не скоритись москалям, а західноукраїнське населення — будь-з-ким, аби не з поляками. В цілому для уряду УНР це тактичний хід у боротьбі з більшовизмом, а для поляків з часом ця угода стала «чудом над Віслою».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про великий загальнонауковий інтерес до Української революції 1917–1920 рр. свідчать дослідження останніх років, у яких науковці, опираючись на базові праці учасників тих подій та архівні матеріали, переосмислюють окреслений період, розкриваючи його значимість у сучасних умовах боротьби України за свою незалежність. Цей вагомий доробок публікацій істориків, політологів, правників, міжнародних аналітиків надає цьому періоду ще більшої зацікавленості та значимості. Про події 20-х років минулого століття, які є актуальними сьогодні, дізнаємось, зокрема, з колективної монографії «Україна 1917–1920 років: події та історіографічні контексти», яка була підготовлена в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (Київ, 2025. — 576 с.) — одна з найновіших фундаментальних праць, що поєднує аналіз подій та сучасної історіографії. Не менш актуальним і важливим є дослідження Валерія Солдатенка «Концепції Української революції та національної соборності у світлі політичної практики 1917–1920 років» (Київ, 2023. — 608 с.) — велика монографія, присвячена політичній думці, державотворенню та проблемам соборності.

Ярослав Петік у праці *Politics and Society in the Ukrainian People's Republic (1917–1921) and Contemporary Ukraine (2013–2022)* (2024) порівнює досвід Української Народної Республіки із сучасною Україною, пропонуючи цікавий погляд на спадкоємність української державності. Також варто виділити ґрунтовну працю про селянський повстанський рух як складову українського державотворення Олександра Рябова «Повстанський рух селян Київщини в українському державотворенні 1917–1921 років» (2019. — 230 с.). Заслуговує на увагу публікація у збірнику Всеукраїнського наукового форуму А. Тризни «Особливості становлення української державності (1917–1921 рр.)» (2021. — С. 104–105), що узагальнює основні етапи формування української державності та їхнє значення для сучасної України. Архіважливими є наукові публікації Павла Гай-Нижника, зокрема «Павло Скоропадський і власний штаб гетьмана всієї України: боротьба за владу і державність» (Київ, 2019. — 626 с.). У публікації О. Голяшкіна «Історичне значення та уроки Української революції 1917–1921 років» (Київ, 2014. — С. 43–44) аналізується складність поширення та утвердження питання національної ідеї, державності та соборності національно-визвольного руху в зазначеному періоді. Про європейський вибір України, її міжнародні зв'язки, роль і значення йдеться у ґрунтовній монографії історика, професора І. Дацківа «Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917–1923 рр.» (Тернопіль: Астон, 2009. — 519 с.). Варто привернути увагу і до двотомної «Історії України» Наталії Полонської-Василенко, виданої у Мюнхені 1976 року (т. 1 — 591 с., т. 2 — 599 с.), де аналізуються джерела та література про трансформацію поглядів лідерів старої інтелігенції у процесі їхніх взаємовідносин із різними владними режимами періоду Української революції 1917–1921 рр. Питання міжнародного визнання та державотворення доби Гетьманату докладно проаналізовано у праці В. Рум'янцева «Українська держава гетьмана Павла Скоропадського: ідеали та реалії державотворення», де розглянуто внутрішні та зовнішні чинники діяльності гетьманського уряду, зокрема налагодження дипломатичних відносин та міжнародне визнання Української Держави [16]. Становлення української дипломатичної служби 1917–1921 рр., мережу закордонних представництв УНР та Української Держави, а також діяльність іноземних дипломатичних місій в Україні узагальнено у дослідженні І. Матяш «Проект "Місця пам'яті української дипломатії" як енциклопедичне джерело» [17].

Виділення невирішеної частини проблеми. Не зовсім висвітленою сьогодні лишається діяльність громадських, культурно-освітніх, торговельних, спортивних та міжнародних організацій, що внесли вагомий внесок у піднесення духовного і

культурного рівня українського народу. Саме ця складова зовнішньо- та внутрішньополітичної активності українських урядів потребує окремого узагальнення.

Мета статті — розкрити стратегію та основні завдання зовнішньої політики українських урядів, проаналізувати функціонування міністерств закордонних справ, діяльність яких скеровувалась на розширення та зміцнення міжнародних зв'язків і співпраці з країнами Антанти та Троїстої згоди; розкрити, усвідомити і запам'ятати лукаву природу комуністичної ідеології, допущені помилки, що впливали з об'єктивних та суб'єктивних обставин, проаналізувати роль Брестського мирного договору для УНР. Наголосити, що діяльність українських національних урядів поклала початок розвитку національної системи освіти, українізації школи всіх ступенів, вищих навчальних закладів та відкриттю нових як основи перетворень внутрішнього життя держави, демонструючи її спроможність та власне право на існування, а це все в комплексі будило інтерес та зацікавленість у співпраці європейських країн з Україною.

Завдання статті — сконцентрувати увагу на ролі та подальшому впливі культуротворчих, просвітницьких та міжнародних трансформацій, розпочатих українською національною елітою, діяльність якої мала значний вплив на розвиток власної думки та формування національної психології. Вона об'єднувала, гармонізувала і спрямовувала кращі сили народу, які були захоплені ідеєю відбудови власної держави та віддавали їй усі свої здібності. Це було середовище, в якому переплелися сили сірого трудівника сільської школи, університетського професора, державного політика і солдата — захисника держави.

Наукова новизна. Уперше комплексно, у взаємозв'язку розглянуто європейську орієнтацію та міжнародну діяльність трьох українських урядів 1917–1920 рр. — Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського та Директорії. Показано, що серед сукупності українізаційних заходів пріоритет належав розбудові та зміцненню національних духовно-культурних цінностей, які стали основою української державності зазначеного періоду.

Методологія

Методи дослідження. У дослідженні застосовано системний, синергетичний та комплексний наукові підходи, суть яких полягає у вивченні об'єкта в сукупності його властивостей, характеристик і структурних елементів, які мають загальне призначення. Такий підхід дозволяє масштабно оглянути період 1917–1920 рр. і простежити взаємопов'язаність трансформаційних процесів у структурно-функціональних складових діяльності українських урядів.

Джерела даних. Емпіричну основу дослідження становлять архівні матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), а також праці учасників подій та сучасні монографічні дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів.

Результати

Оглядаючи події 1917–1920 рр., ми ще раз переконуємось не тільки у їх складності й важкості, але й у деяких випадках драматизмі. В цей період сталися доленосні трансформації, які радикально вплинули на подальший розвиток національного державотворення. Так, від етнічної «культурної» спільноти український народ утвердився як політична «державна» нація, що провадила на певній території самостійне внутрішньополітичне, господарське, фінансове, військове та міжнародне життя. Кожна нація викристалізовується у відповідних історичних, геополітичних, господарських і суспільно-політичних умовах. Кожна нація обирає для себе таку форму суспільного устрою, яка найбільше відповідає її духові [3, с. 677].

Національна держава є вищою формою суспільного існування людей. Її головними функціями є захист національних інтересів, сприяння національному розвитку та

національна солідарність. Вона є найвищою органічною формою і політичною організацією життя нації для всебічного розвитку всіх її сил. Бо тільки власна, самостійна держава забезпечує народові вільний розвиток усередині, а силу назовні. Як довго будуть на землі існувати люди, так довго будуть існувати нації, держави і боротьба між ними. Бо тільки сильні державні народи мають значення. Так навчає М. Сціборський у своїй праці «Націократія», що була видана у 1935 р. в Парижі; так вчить історія.

Духовно-моральні сили українського народу не тільки визріли, але й були готові до власного державотворення, що виражалось у проголошенні універсалів 1917–1918 рр. Ті національно-культурні цінності та вікові демократичні норми добросусідства та співжиття поважала і підтримувала Європа.

Утворення Української держави, бодай як автономної у Російській федерації, притягало увагу союзників із самого початку, з літа 1917 року. Першим відвідав Центральну Раду у липні 1917 р. аташе японського посольства у Петрограді Ашіда. У серпні того ж року приїхав до Києва французький журналіст Жан Пелісьє з напівофіційною місією нав'язати стосунки з колами Центральної Ради [2, с. 476]. У жовтні прибули до Києва французькі представники — генерал Табуї та полковник Перльє, які дуже цікавилися українською військовою справою.

По упадку Тимчасового Уряду та проголошенню Української Народної Республіки інтерес Антанти до України зріс. Згодом до Києва переїхали зі Ставки військові місії Англії, Франції, Італії, Японії, Румунії, Сербії та Бельгії. Так Київ став осередком дипломатичних переговорів Антанти. На початку січня 1918 року генерал Табуї був призначений офіційним представником Франції при уряді Української Республіки. Був представник і від Англії [2, с. 477]. Франція пропонувала Україні позику грошми, технічним приладдям тощо; пропонувала допомогу й Румунія. Встановилися добрі відносини з Чехо-Словацькою в особі голови Чехо-Словацької Національної Ради Т. Масарика. Усі ці відносини з державами Антанти обірвалися, коли Україна почала мирові переговори з Австрією та Німеччиною [2, с. 477]. Через соціалістичні симпатії і заангажованість більшості членів Центральної Ради, нехтування власними збройними силами наприкінці осені 1918 р. українську владу було поставлено в несприятливі умови. Становище Центральної Ради було драматичним. Але його порятувала делегація молодих дипломатів, що була в Бресті. 9 лютого 1918 р. ця делегація уклала угоду, за якою країни Четвірного союзу — насамперед Австро-Угорщина та Німеччина, — опираючись на юридичний акт проголошення Четвертим Універсалом незалежності України, надавали допомогу Українській Народній Республіці в боротьбі з більшовицькою агресією.

Одразу в Україну була послана 450-тисячна австро-німецька армія, яка разом з українськими формуваннями мала зупинити наступ більшовиків. І справді, цей наступ був зупинений, більшовицькі війська поверталися на схід, часто залишаючи населені пункти без бою. 2 березня 1918 р. Центральна Рада повернулася до Києва [4, с. 309–310]. На сьогодні не сформована остаточна позиція науковців щодо вступу на територію і військової допомоги УНР австро-німецьких військ. Від себе наведемо лише один аргумент: молода українська дипломатія виконала свою функцію, в результаті якої українські військові частини та війська європейських країн зупинили московську окупацію — ворог відступив. Більшовицька агітація, соціалістичні партійні обіцянки ослаблювали політичний вплив та перспективи Центральної Ради.

Люди, постаті, події, вчинки — це невід'ємні складові історичного періоду. Хліборобський з'їзд у Лубнах, ініційований В. Липинським наприкінці березня 1918 р., розпочинає епоху монархізму. Усі європейські країни пройшли монархізм, і Україна як частина Європи пробуджує у своїй свідомості приспані ідеали Б. Хмельницького. З весни 1918 року починається найпотужніший і найяскравіший етап власного

державотворення, який так не сприймала, ігноруючи та засмічуючи облудним тлумаченням, радянська наука.

Встановлення наукової справедливості й достовірності в аналізі та оцінці українського державотворення є одним з найважливіших завдань вітчизняної історичної науки. Процес цей триває й донині. У цьому контексті жвавий інтерес дослідників викликає період існування Української Держави у формі Гетьманату П. Скоропадського (29 квітня — 14 грудня 1918 р.). Неоднозначні, іноді суперечливі судження щодо діяльності як самого гетьмана, так і його політичних соратників та опонентів беруть початок від перших днів перевороту 29 квітня 1918 р. і тривають по цей час [5, с. 26]. Внутрішньополітичні зміни та міжнародна діяльність гетьманського уряду викликають повагу і захоплення.

Вся діяльність нового гетьманського уряду була спрямована на встановлення порядку на праві закону, відродження національно-культурних цінностей, запровадження приватної власності, відкриття національних шкіл, гімназій, університетів для піднесення культурно-освітнього рівня свого народу та визнання України провідними державами Європи та світу. За короткий проміжок часу можна сказати, що Україну визнали як самостійну державу, встановили в ній своє представництво багато держав. Англія призначила своїм урядовим дипломатичним представником при уряді України свого консула Піктона Багге, Франція — генерала Табуї. Ці два дипломати були першими представниками чужих великих держав при уряді Української Держави. Коли Україна порозумілася з Німеччиною і Австро-Угорщиною, тоді представником від першої в Україні був барон Мумм фон Шварценштейн, а від Австро-Угорщини — граф Йоган Форгач. До обох цих посольств входило, крім самих послів, ще багато цивільних та військових урядовців. Консули німецькі були призначені до Харкова, Катеринослава і Миколаєва, а австрійські — до Києва й Одеси. Болгарія призначила своїм послом у Києві професора Івана Шишманова, а Туреччина — міністра Ахмед-Мухтар-Бея. Турецькі консули були призначені до Києва й Одеси.

Представником Фінляндії був доктор Герман Гуммерус. Крім цього, були фінляндські консули в Києві й Одесі. Тодішня польська держава, яка була створена з легкої руки Німеччини й Австро-Угорщини, вислала своїх представників до Києва — Станіслава Ваньковича як голову місії та секретарів Соболевського і Граба-Прушинського. Далі прибули до Києва: представник Дону генерал Черячукін, комісар Азербайджану Джегін Садиков, голова грузинської місії В. Тевзая, голова місії від Кубані полковник В'ячеслав Ткачов і голова румунської місії міністр Концеску. Москва призначила після укладення миру з Україною в червні 1918 р. своїм представником у Києві К. К. Грінбаума. Крім нього, були призначені консули Росії в Одесі, Харкові, Полтаві. Своїх консулів мали в Україні Іспанія, Греція, Данія, Швеція, Норвегія, Італія й Персія. Також Українська Держава мала своїх послів-представників у таких країнах: у Німеччині — барон Федір Штейнгель, у Відні — В'ячеслав Липинський [7, с. 223], послом у Болгарії був Олександр Шульгин, у Туреччині — М. Суковкін. Головою дипломатичної місії у Фінляндії було призначено проф. Костя Лоського [6, с. 237], а до Швейцарії — доктора Євмена Лукасевича. До Варшави була призначена українська дипломатична місія на чолі з Олександром Карпинським. До Парижу було направлено аналогічну місію з Миколою Могилянським. Українські консули були в Москві, Петрограді, Самарі, Саратові, Харбіні, Казані, Омську, Новочеркаську (Дон), Катеринодарі (Кубань), Тифлісі (Грузія), в Яссах і Галаці (Румунія), Мюнхені, Цюриху і Женеві, Стокгольмі й Хельсінкі [6, с. 239–241].

Заручившись потужною підтримкою провідних країн Європи, гетьманський уряд контактує і з «північним сусідом», піднімає питання щодо повернення своїх матеріальних та культурних цінностей, які були вивезені до росії у попередні часи. Зокрема, це скарги, що були знайдені в надрах української землі та згідно з

розпорядженням російського уряду відправлялися до Москви і Петербургу для оздоблення вітрин Ермітажу та інших музеїв. Безумовно, в першу чергу повинні повернутися усі скарби і пам'ятки старовини, які були знайдені на території України. Також слід повернути твори тих майстрів, які народились в Україні і талант яких зародився в обставинах українського життя, особливо ті, котрі за своїми сюжетами і матеріалами торкаються природи України та її історичного життя.

Реєстр речей до повернення в Україну з Ермітажу в Петрограді: золоті речі з кургану Куль-Оба; срібна ваза з Чортомлицької могили, копія якої переховується в історичному музеї в Москві; золоті, срібні та інші речі з Перещепинського кладу на Полтавщині; ваза-гідрія з малюнком спору Афіни й Посейдона; предмети з інших могил України, особливо Солохи, Переп'ятихи та інших; речі зі скарбів Київщини, знайдених у різні роки (1824 р.), особливо скарбу та інвентаря Чорної могили, що на Чернігівщині.

З історичного музею Москви необхідно повернути всі примірники з курганного інвентаря території України доби кімерійської, скіфської та часу кочовників, речі з інвентаря Чорної могили, що на Чернігівщині, аксютинської, що на Полтавщині, та речі з трьох могил, що на Катеринославщині. З музею Олександра III у Петербурзі — картини майстрів за каталогом: Андронов, Бодаревський, Боровиковський, Васильківський, Крамської, Крижицький, Ланченко, Левицький та інші. Також полотна з Академії мистецтв, з Рум'янцівського музею в Москві, з Третьяковської галереї [7, арк. 2–3].

Цікавим є список золотих і срібних речей з «Оружейної палати у Москві», які бажано було б повернути в Україну: це блюдця, ковші, чарки, чашки, відра, воронки; царський наперсний хрест, подарований грецьким цісарем Константином князю Київському Володимирі; ретязь «от злата Аравійського», що був присланий князю Володимирі з Греції; престол (б. Івана Грозного), який був присланий грецьким цісарем Константином Мономахом Володимирі Мономаху; шолом великого князя Ярослава Всеволодовича; карета Єлизавети Петрівни, яку їй подарував граф Кирило Григорович Розумовський [8, арк. 22–23, 29].

Незважаючи на важкі роки Першої світової війни, хаос та зруйноване громадське життя, уряди як Центральної Ради, так і гетьманату важливе місце виділяли національній освіті, усвідомлюючи її значимість у розвитку та зміцненні власної державності, її спроможності конкурувати з іншими країнами. Так, свого часу в період існування Центральної Ради генеральний секретар І. Стешенко звернувся до тимчасового уряду росії з проханням демобілізувати вчителів з України, бо вони потрібні вдома більше як учителі, ніж солдати. У цьому плані Міністерство освіти і сам міністр вели переписку з гетьманом, Міністерством закордонних справ та іншими установами про повернення учителів з німецького полону. В українському таборі полонених офіцерів «Ган-Мюнден» перебувало 100 вчителів, котрі прослухали курс лекцій з української мови докторів Смаль-Стоцького і Василя Сімовича, а з літератури й історії — Богдана Лепкого та інших. Після цього вони утворили культурно-просвітницький гурток і продовжували свою корисну справу. Між ними були вчителі гімназій, вищих початкових та нижчих шкіл, але найбільше — останніх. Про все це оповів Кирило Іванович Арндт, який повернувся з полону. Аналогічні звернення були до німецького посольства в Україні у справах повернення з полону в Україну. Український посол звертався до німецького міністерства військових справ у Берліні про відпустку в Україну того чи іншого вчителя [9, арк. 6].

Велика увага Міністерством освіти надавалась справі співробітництва з іншими зарубіжними навчальними закладами. У листі від 21 червня 1918 року до міністра закордонних справ наголошувалась необхідність зав'язати безпосередні зносини між українськими та польськими вищими школами та інституціями у справі взаємного обміну друкованими науковими творами. Тому Міністерство освіти мало на меті

відрядити до Варшави уповноважену людину — урядовця з міністерства О. І. Петренка [10, арк. 38]. Також планувалося направити з науковою метою професора Одеського університету Якова Лебединського до Відня на один рік із 1 червня 1918 року [11, арк. 47]. Рада професорів Єкатеринославського університету на засіданні 10 липня 1918 року постановила до початку навчальних занять відрядити в Австралію, Німеччину, Швейцарію професора фармакології В. Головінського і викладача аналітичної хімії Е. А. Штебера для закупівлі приладів, апаратів і хімічних речовин, необхідних для викладання на кафедрах медичного і фізико-математичного факультетів [12, арк. 21]. Представникові історико-філологічного факультету від 14 травня 1918 р. за № 64 доручено просити про дозвіл на закордонне наукове відрядження заслуженого професора С. Д. Пападимитріу за 1918–1919 навчальні роки із 15 серпня 1918 р. до 15 серпня 1919 р. Це відрядження необхідне було для продовження одних наукових робіт і завершення інших; він мав відвідати Туреччину, Грецію та інші країни Західної Європи [13, арк. 16–19]. Міністерство освіти уповноважило Лева Барджицького як представника міністерства здоров'я й опікування бути представником Київського Українського Державного університету перед усіма культурно-просвітніми установами, зарубіжними інститутами, державними, громадськими і приватними підприємствами, подавати заяви, прохати і отримувати всякі документи, які є необхідними для університету [14, арк. 27].

Болгарський посол при Українській Державі пан Шишманов передав міністру освіти від болгарського міністра Пещево листа, в якому повідомлялось, що з особливою радістю було зустрійто звістку про те, що українське Міністерство освіти встановило як спеціальне шкільне свято в Україні день 11 травня, вшановуючи пам'ять болгарських просвітителів св. Кирила і Мефодія. З приводу спільного свята передаються Василенку і його міністерству найкращі поздоровлення [15, арк. 1]. Тим часом погіршилася зовнішньополітична ситуація: центральні держави терпіли поразку у Світовій війні. Вже у жовтні розвалилася Австро-Угорщина, а в листопаді 1918 р. революція сколихнула Німеччину. Гетьманат же не мав власної армії для захисту від більшовизму зовнішнього і соціал-більшовизму внутрішнього. Активізують свою діяльність усі ліві та праві партії більшовицького спрямування, «біле підпілля» намагається територію України використати у своїх імперських планах.

Саме тому перші спроби встановити контакти з нейтральними державами, а через них з представниками Антанти розпочалися з українського боку ще влітку 1918 року. Зокрема, українське посольство в Берліні займалося не лише власне німецькою та центральноєвропейською політикою, а й підтримувало добрі зв'язки з дипломатами нейтральних держав (Іспанії та Нідерландів) та сприяло налагодженню дипломатичних відносин Фінляндії та Грузії з Українською Державою. Чи не відразу по прибутті посла Ф. Штейнгеля до Берліна його відвідали високопосадовці дипломатичних місій: Іспанії — князь Ф. Радзивілл, представник Фінляндії доктор Г. Гуммерус і Е. Шифф, італійський посол (як приватна особа), колишній посол Росії в Японії, потім у Вашингтоні — барон Розен [5, с. 499]. Мінливий характер політичних, військових, міжнародних подій радикально змінив подальший розвиток історії новітнього часу. На зміну гетьманату приходить Директорія.

Дослідники зовнішньої політики УНР часів Директорії під керівництвом С. Петлюри, зокрема, відзначали, що її основним принципом був політичний реалізм та прагнення підпорядкувати міжнародні стосунки головному завданню — забезпечити незалежність української держави. Її суть виразно висвітлив В. Косик у праці «Зовнішня політика Симона Петлюри». Він писав, що характеристичними рисами закордонної політики С. Петлюри були: а) безкомпромісова збройна боротьба за самостійність України проти всіх зовнішніх ворогів цієї самостійності; б) відсутність тенденцій до

федералізму; в) відмова договорюватися з росіянами (червоними і білими), якщо вони не визнають самостійності України; г) устремління до порозуміння з іншими сусідами, зокрема з Польщею, щоб виграти вищезгадану боротьбу за самостійність — це устремління виявляє свідомість, що в тодішній ситуації боротьба на кількох фронтах була надто тяжкою і тому з тактичних потреб треба було зменшити кількість фронтів, але без уступок щодо принципу незалежності України; г) намагання добитися дипломатичної, політичної, господарської, санітарної і військової допомоги від держав Антанти, зокрема Франції, тобто, конкретно, добитися визнання уряду, допущення до мирових переговорів, знесення блокади, допомоги Червоного Хреста для населення, формування армії з полонених, постачання озброєння тощо [6, с. 297–298].

Та на превеликий жаль, ідеї французьких соціалістів-утопістів червоною річкою топили простори московії, заповнювали і українські території появою робітничо-селянських республік (типу у Харкові; сьогодні Луганськ, Донецьк); ці ж самі ідеї революціонізували й армії воюючих блоків. І кожна воююча країна, усвідомлюючи кінець війни, намагалась зберегти свої міжнародні впливи та позиції. Отже, частина політичного проводу України, військовики вищого рангу та зовнішньополітичне відомство зі своїм апаратом докладали чимало зусиль для встановлення контактів з Антантою [6, с. 306]. Водночас гасла соціалістичних партій, що на першому етапі існування Директорії УНР відігравали провідну роль у внутрішній і зовнішній політиці, сприймалися на Заході як більшовицькі, а відтак завдавали великої шкоди українським дипломатам закордонних представництв. У той час, коли частина уряду України намагалась зав'язати стосунки з Антантою, політичні проводи деяких партій уживали заходів щодо пошуку порозуміння з Москвою.

Обговорення

Інтерпретація результатів. Аналіз міжнародної діяльності трьох українських урядів засвідчує послідовність європейської орієнтації українського державотворення 1917–1920 рр.: від перших напівофіційних контактів з представниками Антанти влітку 1917 р., через Брестський мирний договір та розгалужену мережу дипломатичних представництв доби Гетьманату, до політичного реалізму зовнішньої політики Директорії. Попри зміну форм влади, наскрізним залишалося прагнення утвердити суб'єктність України на міжнародній арені та здобути підтримку європейських держав, що узгоджується з висновками сучасної історіографії про спадкоємність української державності.

Висновки

У підсумку можемо зауважити, що постійні військові дії, участь місцевих військових формувань, відсутність стабільної міжнародної, військової та економічної допомоги, домінування кон'юнктурних інтересів у міжнародних переговорах з боку сильніших, а також неспроможність європейських та інших країн світу зрозуміти і підтримати Україну в боротьбі за незалежність визначили складність і суперечливість цього періоду.

Не зважаючи на поразку, цей період української революції 1917–1920 рр. показав європейській та світовій спільноті здатність українства до самостійного державотворення, готовність приймати і вирішувати складні міжнародні виклики, що надалі зміцнювало і згуртовувало його сили в боротьбі за незалежність України.

Список використаних джерел

1. Котляр М., Кульчицький С. Шляхами віків: довідник з історії України. Київ, 1993. 379 с.
2. Полонська-Василенко Н. Історія України. Мюнхен, 1976. Т. 2. 599 с.
3. Жижко С. Нація як спільнота. Київ: Дніпро, 2008. 805 с.

4. Іванченко Р. П. Історія без міфів: Бесіди з історії української державності. 3-тє вид., переробл. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 624 с.
5. Гай-Нижник П. Павло Скоропадський і власний штаб гетьмана всієї України: боротьба за владу і державність. Київ, 2019. 626 с.
6. Дацків І. Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917–1923 рр. Тернопіль: Астон, 2009. 519 с.
7. ЦДАВО України. Ф. 2201. Оп. 1. Спр. 1232. Арк. 2–3.
8. ЦДАВО України. Ф. 2201. Оп. 1. Спр. 1232. Арк. 22–23, 29.
9. ЦДАВО України. Ф. 2201. Оп. 1. Спр. 80. Арк. 6.
10. ЦДАВО України. Ф. 2210. Оп. 1. Спр. 388. Арк. 38.
11. ЦДАВО України. Ф. 2210. Оп. 1. Спр. 388. Арк. 47.
12. ЦДАВО України. Ф. 2210. Оп. 1. Спр. 333. Арк. 21.
13. ЦДАВО України. Ф. 2210. Оп. 1. Спр. 388. Арк. 16–19.
14. ЦДАВО України. Ф. 2210. Оп. 1. Спр. 106. Арк. 27.
15. ЦДАВО України. Ф. 2201. Оп. 1. Спр. 106. Арк. 1.
16. Рум'янцев В. О. Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського: ідеали та реалії державотворення. Проблеми законності. 2021. Вип. 152. С. 19–35. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.152.226048>
17. Матяш І. Проект «Місця пам'яті української дипломатії» як енциклопедичне джерело. Енциклопедичний вісник України. 2021. Вип. 13. С. 9–20. DOI: <https://doi.org/10.37068/evu.13.2>

References

1. Kotliar, M., & Kulchytskyi, S. (1993). *Shliakhamy vikiv: dovidnyk z istorii Ukrainy* [Along the paths of centuries: A handbook of Ukrainian history]. Kyiv.
2. Polonska-Vasylenko, N. (1976). *Istoriia Ukrainy* [History of Ukraine] (Vol. 2). Munich.
3. Zhyzhko, S. (2008). *Natsiia yak spilnota* [The nation as a community]. Kyiv: Dnipro.
4. Ivanchenko, R. P. (2014). *Istoriia bez mifiv: Besidy z istorii ukrainskoi derzhavnosti* [History without myths: Conversations on the history of Ukrainian statehood] (3rd ed., rev. and enl.). Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.
5. Hai-Nyzhnyk, P. (2019). *Pavlo Skoropadskyi i vlasnyi shtab hetmana vsiiei Ukrainy: borotba za vladu i derzhavnist* [Pavlo Skoropadskyi and the personal staff of the Hetman of all Ukraine: The struggle for power and statehood]. Kyiv.
6. Datskiv, I. B. (2009). *Dyplomatiia ukrainskykh derzhavnykh utvoren u zakhysti natsionalnykh interesiv 1917–1923 rr.* [Diplomacy of Ukrainian state formations in the defence of national interests, 1917–1923]. Ternopil: Aston.
7. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy* [Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, TsDAVO of Ukraine]. F. 2201. Op. 1. Spr. 1232. Ark. 2–3.
8. TsDAVO of Ukraine. F. 2201. Op. 1. Spr. 1232. Ark. 22–23, 29.
9. TsDAVO of Ukraine. F. 2201. Op. 1. Spr. 80. Ark. 6.
10. TsDAVO of Ukraine. F. 2210. Op. 1. Spr. 388. Ark. 38.
11. TsDAVO of Ukraine. F. 2210. Op. 1. Spr. 388. Ark. 47.
12. TsDAVO of Ukraine. F. 2210. Op. 1. Spr. 333. Ark. 21.
13. TsDAVO of Ukraine. F. 2210. Op. 1. Spr. 388. Ark. 16–19.
14. TsDAVO of Ukraine. F. 2210. Op. 1. Spr. 106. Ark. 27.
15. TsDAVO of Ukraine. F. 2201. Op. 1. Spr. 106. Ark. 1.
16. Rumiantsev, V. O. (2021). *Ukrainska Derzhava hetmana Pavla Skoropadskoho: idealy ta realii derzhavotvorennia* [The Ukrainian State of Hetman Pavlo Skoropadskyi: ideals and

realities of state-building]. Problemy zakonnosti, 152, 19–35. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.152.226048>

17. Matiash, I. (2021). Proiekt “Mistsia pamiati ukrainskoi dyplomatii” yak entsyklopedychne dzherelo [The “Places of Memory of Ukrainian Diplomacy” project as an encyclopedic source]. Entsyklopedychnyi visnyk Ukrainy, 13, 9–20. <https://doi.org/10.37068/evu.13.2>